

IDEER

DIKT

REDIGERT AV TOM STALSBERG

tst@dagbladet.no

FOTO: Tom Stalsberg

2 X GRANLI

Tola 1

En pianoakkord
et spørsmål
stillhet
hun var den eneste
som kunne si det
på den måten

Tola 5

Husker du sist vi møttes?
Du var tynn
og sa til meg:
ja, finn dine egne svar»,
huden din var grå
og du snakket om en
reise til Roma sammen
med datteren din,
høstdagen var kald,
men det var fint
vi pratet, selv om du
ikke hadde det blikket
du hadde da du var frisk,
hei, Tola, hvordan har du det?

KJETIL GRANLI

Fra debutsamlinga
«Huset På Toppen A Bakken»
(Arktisk Forlag 2018)

The Harlem Renaissance er den mest innflytelsesrike kulturelle andre verdenskrig, skulle den inspirere til betydelige endringer i

DE INTELLEKTUELLE: På 1920-tallet var Harlem, Manhattans nordre bydel, et møtested for unge, talentfulle svarte kunstnere og liberale hvite som var ute etter å more seg under forbudstiden. Den mest kjente av dem alle – Langston Hughes – beskrev situasjonen med de berømte ordene om at «The negro was in vogue», for denne sameksistensen var virkelig noe helt nytt i USAs historie. Her fra venstre: Langston Hughes (1902-1967), Charles S. Johnson (1893-1956), E. Franklin Frazier (1894-1962), Rudolph Fisher (1897-1934) og Hubert Thomas Delaney (1901-1990).
Foto: NTB Scanpix

Det foreligger ingen fødselsattest, men i leksikalsk forstand er det vanlig å regne 1918 som året da The Harlem Renaissance så dagens lys – og dermed er det duket for jubileum for USAs mest undertrykte, men også tidvis mest vitale minoritet.

Utgangspunktet var en forsiktig utprøving av den begrensede friheten de svarte nøt etter opphevelsen av slaveriet i 1865, men siden de i Sørstatene fremdeles var bundet av de restriktive og rasistiske Jim Crow-lovene, fant det sted en betydelig migrasjon fra sør til nord og vest.

De svarte fant sammen i urbane enklaver i storbyer som New York, Chicago og Los Angeles, der de i første omgang knyttet sine fremtidshåp til arbeid i industrien.

SELV OM DE sosioøkonomiske utfordringene ikke kan overses, befant de seg nå i en helt ny situasjon, der de kunne utfordre de hindrene som slavetiden hadde lagt for hvordan de kunne uttrykke og utfolde

KULTURBEVEGELSE

Tekst: FREDRIK GIERTSEN
Skribent og litteraturviter

seg. Og ingen steder gjaldt dette mer enn i Harlem, der det var såpass mange forskjellige grupperinger av fargede at ingen hadde hegemonisk makt til å begrense mangfoldet. Men det var ikke bare stedet, men også tiden, som var perfekt for en kulturell oppblomstring:

Glansperioden til The Harlem Renaissance falt sammen med en optimistisk epoke mellom første verdenskrig og det store krakket i 1929. Godt hjulpet av forbudstiden (1920-33) – som særlig rammet de mer sentrale bydelene – og jaz-

zen, begynte Harlem å ligne en utgave av 1800-tallets Paris eller det samtidige Berlin, der den kulturelle blomstringen gikk hånd i hånd med en liberal seksualmoral.

RYKTENE OM nattelivet spredte seg, og det var mange eventyrlystne og frisinnete hvite som lot seg lokke til de stinne, røykfylte lokalene på nordsiden av Central Park. Bevegelsens medlemmer – hvorav mange for øvrig var homofile – var bevisste på å bruke mesener og vennligsinnede forlagsfolk for å smøre systemet til å virke til deres fordel.

De var ikke uten svarte forgjengere i litteraturen, men de var de første som hadde et mål om å være noe eget, og en strategi for å oppnå det: de skulle ikke bare skape, men de skulle også styrke sin kollektive situasjon gjennom å forbedre det syn de andre – de hvite – hadde på dem. Dette innebar å bruke deres afrikanske opphav som en kilde til stolthet, å inkorporere afroamerikanske folklore og å dyrke svarte helter.

«THE NEGRO WAS in vogue» skrev gruppens meste kjente poet, Langston Hughes,

bevegelsen i afroamerikanernes historie. Og selv om den sluknet hen allerede før USAs samfunnsliv.

Endler

AFROAMERIKANSKE PANTHEON

om 1920-tallet. Det skal ikke mye kontekst til for å innse at det egentlig var en oppsiktsvekkende uttalelse som viser hvor store endringer som hadde funnet sted, for de svartes inntog i Harlem hadde på ingen måte skjedd knirkefritt.

I utgangspunktet bodde det stort sett bare nederlendere, tyskere, irer og jøder der, men i 1905 slo de første svarte seg ned, og da i en leiegård som ingen andre ville bo i grunnet et mord som hadde funnet sted i en av leilighetene. Lokalaviser mobiliserte sine lesere – forgjeves, vet vi – til å passe på før de svarte kom til å ta helt over.

PÅ ET TIDSPUNKT foreslo de til og med å sette opp et gjerde langs 136th Street, men utviklingen lot seg altså ikke stoppe, og snart var bydelen ikke lenger noen mitteleuropäisch forstad for bourgeoisiet, men et multikulturelt fristed for Southerners på flukt fra Ku Klux Klan og deres lynsjemobber. Grunnen var lagt for det Harlem vi kjenner i dag, selv om den moderne forslummingen satte inn i kjølvannet av krakket, mens bydelens egenart i dag heller trues av gentrifisering.

Harlem har i disse hundre årene hele tiden vært karakterisert av sine viktorianske brownstones og rekker med trær langs de brede boulevardene, men i denne perioden ble altså så godt som hele befolkningen skiftet ut i løpet av et par tiår.

OG DET SAMME gjaldt den sosiale organiseringen: Frikirkene har alltid spilt en stor rolle for afroamerikansk samhold, men nå oppsto det også en rekke mer radikale foreninger, som Marcus Garveys «African Nationalist Movement», samtidig som det ble startet en flora av politiske og litterære magasiner. Den viktigste intellektuelle inspirasjonen var utvilsomt den høyt respekterte patriarken W.E.B. Du Bois, som allerede i 1903 hadde gitt ut sin tekst *The Souls of Black Folk*.

I denne teksten skriver han om konseptet «kulturell pluralisme», som innebærer at forskjellige etniske grupper må få utfolde seg hver for seg, noe som ga en spesielt god gjenklang

i USA, der så mange folkeslag har eksistert side om side. Dette poenget tok Langston Hughes opp igjen i sitt manifest *The Negro Artist and the Racial Mountain* fra 1926, der han argumenterer for en distinkt «Negro art», og imot den indre streben etter å tilpasse seg den herskende «hvitheten» i kunsten.

VED SIDEN AV Langston Hughes var de meste kjente navnene i The Harlem Renaissance Zora Neale Hurston, Countee Cullen, Claude McKay og Jean Toomer.

Om ikke dette er navn som nødvendigvis klinger gjenkjennende i alles ører i dag, så er de legender i det afroamerikan-

«THE NEGRO WAS IN VOGUE»

ske Pantheon, noe som er forsterket av Harlems egne, vedvarende sentrale rolle i denne kulturen. Litteraturen deres var ofte intenst stedbunden og kontemporær, tett knyttet til den moderne tids kulturelle omskiftelighet, og en senere klassiker som Ralph Ellisons *Invisible Man* fra 1952 ville vært utenke-

lig uten disse forgjengerne.

OM DENNE KOPLINGEN skriver Laban Carrick Hill i sin bok *Harlem Stomp, A cultural history of the Harlem Renaissance* (2004) at «gjennom denne musikken, poesien og kunsten gikk det opp for amerikanere flest at USA ikke er USA uten afroamerikanere.» Så trekker han fram følgende sitat fra nettopp Ellison og hans essay *What America Would be like Without Blacks*, som Hill sier alltid får ham til å tenke på The Harlem Renaissance: «Uansett hva annet en ekte amerikaner er, så er han alltid – på en eller annen måte – ... svart».

GJENNOM NAVN som Louis Armstrong, Paul Robeson og Josephine Baker pekte The Harlem Renaissance utover og framover i tid og rom. Bevegelsen hadde ringvirkninger helt inn i politikken verden, for dypest sett dreide det seg som sagt om å samle styrke til å bygge en egenart og å stå opp for den. I siste konsekvens ville heller ikke borgerrettsbevegelsens seire på 1960-tallet vært mulig uten det som skjedde i nord på Manhattan på 1920-tallet.